

”Världen förändras – och Sverige hänger inte med”

SvD

I en ny världsordning ligger det i Sveriges intresse att spela en självständig roll och bidra till stabilitet utan kinesisk, rysk eller amerikansk dominans. Det skriver statsvetarna Trita Parsi och Frida Stranne.

Publicerad 2023-05-11

Det är numera ett faktum att den världsordning där USA är den helt dominerande supermakten är på väg att ta slut. Utanför västvärlden är det få länder som inte har insett detta. I Europa däremot, tycks det bara vara Macron – om än med sin karakteristiska klumpighet – som vågar uttala att det vi nu bevittnar är en ny ordning av ”multipolaritet” och att EU bör agera utifrån den realiteten och möta de förändringarna på ett sätt som maximerar vår säkerhet och välfärd. Vad Macron också insett är att en majoritet av världen utanför EU välkomnar en ny världsordning där varken USA eller Kina kan dominera. Om man förstår denna förändring blir det svårbegripligt att Sverige – utan debatt – väljer att gå i motsatt riktning och knyta sin säkerhet till illusionen om fortsatt amerikansk unipolaritet.

Vad vi önsketänker om och vad som är en realitet kan vara olika saker – men faktum är att USA:s överväldigande dominans har nått vägs ände. Även om USA fortfarande har världens i särklass mest kraftfulla militär, kommer framtida presidentadministrationer inte kunna investera i militären på samma sätt som tidigare eftersom utmaningarna på hemmaplan är gigantiska och stödet för att prioritera krig långt bort redan minskat markant. Även på det finansiella området är dollarn fortfarande ledande, men den förlorar kontinuerligt mark. År 1999 skedde 73 procent av [världshandeln](#) i amerikanska dollar. Motsvarande siffra 2021 var 59 procent och det talas allt mer högljutt i det globala syd om att skapa nya handelssystem fritt från dollarn. Såväl USA:s vänner som fiender runt om i

världen väljer som en konsekvens att följa sina egna intressen snarare än att som tidigare följa Washingtons diktat.

Ta Indien som exempel – en nära allierad till USA – som väljer att helt strunta i USA:s strategi när det gäller Ukraina. Medan USA och väst riktar sanktioner mot Moskva har den [ryska exporten](#) till Indien ökat nästan fem gånger under 2022 jämfört med 2021. På samma sätt har en annan nyckelpartner till Washington, den saudiska diktaturen, på senare tid bedrivit en oljepolitik som går på tvärs mot Washingtons behov och uttalade önskemål. Riyad beslutade till och med att normalisera förbindelserna med Washingtons ärkefiende Teheran genom medling från Peking utan att ens informera Biden-administrationen förrän avtalet var slutfört. Washington kunde inte göra mycket annat än titta på. I Sverige har detta passerat nästan obemärkt trots den förändring det innebär för världsordningen ifall Kina framträder som den internationella medlare som till och med USA:s allierade föredrar. I de få sammanhang där detta har lyfts har innebörden av det hela belysts på ett häpnadsväckande ensidigt och bristfälligt vis.

Det trotsiga beteendet gentemot Washington också från USA:s allierade innebär inte att USA inte fortsatt är det mäktigaste landet i världen och kommer att förbli så under lång tid framöver. Men det finns en väsentlig skillnad i maktfördelningen i det globala systemet nu mot för bara ett par decennier sedan – vilket är det vi ser kommer till uttryck i dessa exempel. USA är inte längre en *dominerande* makt. Denna utveckling är i princip oåterkallelig och ändrar spelplanen på ett högst kännbart sätt där Europa måste diskutera vilka intressen man har att försvara och hur.

”Vad som har hänt är att den amerikanska förmågan att utöva tvång minskar”, sade den amerikanske diplomatveteranen Chas Freeman till [Newsweek](#) för en kort tid sedan. ”Det är inte bara så att Pax Americana, det amerikanska århundradet, som visade sig vara ungefär 50 år långt, är över, utan 500 år av euroatlantisk global överlägsenhet är över”, menade Freeman.

För de flesta länder i världen, särskilt de nya regionala stormakterna, ger en multipolär världsordning större manöverutrymme och möjlighet att kunna driva sina intressen på det sätt man finner bäst, utan att ständigt ta hänsyn till eller vara beroende av USA:s välvilja eller tvångströja. Med undantag för Europa och några få asiatiska stater firas därför den här förändringen både av vänner och fiender till USA.

Uppkomsten av flera maktpoler gör det inte minst möjligt för andra länder att stå upp mot en arrogant amerikansk politik på ett sätt som var omöjligt för några år sedan. Detta gäller inte minst på det finansiella området, där USA:s ständiga användning av sanktioner har skapat en efterfrågan på en handel utan dollar som kan göra länderna mindre sårbara för en hård för sanktionspolitik från väst. På sikt kan dessa nya maktcentra också fungera som en balans mot Kina.

Allt det här kan låta förvånande för många i Europa eftersom USA:s ”säkerhetsparaply” historiskt har varit oerhört fördelaktigt för oss på den europeiska kontinenten. Men för en majoritet av människorna på andra kontinenter var Pax Americana varken fredlig eller stabil utan innebar ofta att deras chans till demokrati och välfärd snarare underminerades än främjades. Under hela det kalla kriget var USA en interventionistisk och aggressiv stormakt. Mellan 1947 och 1989 försökte Washington störta andra [nationers regeringar](#) inte mindre än 72 gånger genom både hemliga och öppna operationer. Nästan två tredjedelar av dessa försök misslyckades men framför allt lämnades i princip alla länderna **mindre** demokratiska och mer benägna att drabbas av inbördeskrig, inhemsk instabilitet och massmord, vilket har bekräftats i ett stort antal studier genom åren.

Förvånande för många upphörde inte heller USA:s interventionistiska strävan när väl Sovjetimperiet hade besegrats och USA hade uppnått positionen som världens ohotade supermakt. Istället blev USA **mer** interventionistiskt. Av de cirka 400 militära interventioner som USA har genomfört sedan 1776 har mer än [en fjärdedel](#) skett under de 30 åren *efter* kalla krigets slut. USA:s strävan efter global militär dominans resulterade i nya ändlösa krig som gjort världen mer osäker. Den olagliga invasionen av Irak och den 20 år långa och misslyckade ockupationen av Afghanistan var inte några undantag från en i övrigt fredlig amerikansk hållning, utan bara de mest iögonfallande exemplen på ett djupt liggande mönster i amerikansk utrikespolitik. Något vi tenderar att blunda för här i

Europa där våra försök till omskrivning av historien ofta skymmer sikten för vår analys av världen.

En klar blick på USA:s problematiska politik som supermakt innebär däremot inte att vi ska förneka eller bortse från riskerna för en värld under kinesisk dominans. Med tanke på Kinas egen historia av antiliberal politik och brott mot de mänskliga rättigheterna finns det mycket att oro sig för. Det vore emellertid naivt att tro att vi ska kunna förhindra en värld där Kina skriver reglerna för den globala ordningen genom att försöka återuppliva Pax Americana. Illusionen om en amerikansk fred är inte svaret på rädslan för Pax Sinica. Och även **om** den amerikanska dominansen hypotetiskt skulle kunna återupprättas vore det inte rationellt för oss i Europa att välja en säkerhetsordning vars stabilitet är beroende av att det sitter en klok och eftertänksam president i Vita huset eftersom risken för något helt motsatt de kommande decennierna är påtaglig. Europa måste inte minst av det skälet bygga upp en strategi som inte gör sig beroende av USA.

Svaret för hur vi ska få en mer stabil värld återfinns därför i en verkligt multipolär struktur där maktfördelningen hindrar både Kina från att dominera och USA från att återgå till sina unipolära maktövergrepp och ändlösa krig. Ett starkare och mer självständigt Europa skulle samtidigt ge skydd mot både hårdhänta kinesiska försök att påverka Europa och mot en framtida Trump-liknande president som medvetet försöker splittra EU. Föreställ bara hur katastrofalt utsatt Europa hade varit ifall Putin hade invaderat Ukraina när Trump var president. Som en konsekvens skulle det ligga i svenskt intresse att fortsätta inneha den roll vi hade under det kalla kriget, där vi var inriktade på att stärka den internationella rätten och institutionerna i strävan efter en verkligt regelbaserad ordning. Även när Sverige nu går med i Nato så ligger det därav i svenskt intresse att spela en självständig roll och göra vad vi kan för att bidra till en stabil världsordning utan kinesisk, rysk eller amerikansk dominans.

Multipolaritet är vad många länder, inklusive flertalet demokratier, i det globala syd eftersträvar. Om vi i Sverige följer våra värderingar och traditioner och gör klarsynta realpolitiska kalkyler skulle vi ansluta oss till dem.

Trita Parsi

statsvetare, vice president tankesmedjan Quincy Institute for Responsible Statecraft, Washington DC

Frida Stranne

forskare och lektor vid Högskolan i Halmstad och affilierad vid Nordamerikainstitutet, Uppsala universitet

skribenterna är aktuella med boken "Illusionen om den amerikanska freden" (Ordfront)

Fotnot: Med globala syd menas normalt länderna i Latinamerika, Afrika, Asien och Oceanien. Flera av dessa länder är regionala stormakter. Det är där en överväldigande majoritet av världens befolkning bor och länderna är i flera fall dynamiska ekonomier.

